

Kako se iz gornjih navoda vidi, nasuprot želji hirurga da se osposobe i okvalifikuju u svojoj struci stajala je materijalna beda onemogućivši im svako kretanje napred, primoravajući ih da se čak i odriču svog poziva. Sem verbalne konstatacije, vlasti su malo šta učinile da poboljšaju materijalno stanje ovih korisnih zdravstvenih radnika. Istina, intimatom broj 2885 od 31. januara 1785. godine hirurzi su bili oslobođeni plaćanja školarine pri polaganju ispita (21), ali to je bila samo kap vode bačena u požar bede koja ništa osetno nije izmenila u postojećoj situaciji.

Zaključak

Materijalni položaj hirurga u drugoj polovini osamnaestoga veka, kako onih županijskih i gradskih sa stalnim primanjima, tako i seoskih hirurga-berbera koji su živeli od svojih usluga, bio je bedan i nezavidan. Oni su pripadali najnižim slojevima seoske i gradske sirotinje i jedva sastavljali kraj s krajem u borbi za goli život. Iako zakonski obavezni i od vlasti primoravani da se okvalifikuju polaganjem ispita na univerzitetu, pa i pored svoje dobre volje, nisu bili u materijalnoj mogućnosti da ovo realizuju. Neki su se u ovoj dilemi rađe odricali svog hirurškog poziva, ostajući samo pri berberskom zanatu, lišavajući time ljude svojih zdravstvenih usluga, a sebe i onog malog prihoda koji im je ta služba pružala.

Izvori

1. Arhiv Vojvodine, Sremski Karlovci, Bač-bodroška županija, broj 245, 246, 1763; — 2. Isto, br. 279, 1764/65; — 3. Isto, br. 865-6, 1773; — 4. Isto, br. 74, 1764; — 5. Isto, — 6. Isto, br. 192, 1765; — 7. Isto, br. 153, 1769; — 8. Isto, br. 863, 1773; — 9. Isto, br. 307, 366, 1777; — 10. Isto, br. 36, 1769; — 11. Isto, br. 558, 1785; — 12. Isto, br. 81.k. 104, 1779; — 13. Isto, br. 7, 1779; — 14. Isto, br. 130, 1779 — 15. Isto, br. 125, 1781; — 16. Isto, br. 94.k. 226, 1789; — 17. Isto, br. 112, 1783; — 18. Isto, br. 416, 1784; — 19. Isto, br. 416a, 1784; — 20. Isto, br. 416b, 1784; — 21. Isto, br. 196, 1785.

A CONTRIBUTION TO THE BETTER KNOWLEDGE OF THE MATERIAL POSITION OF SURGEONS IN THE SECOND HALF OF THE XVIIIth CENTURY

Slavko JOVIN

S u m m a r y

The material position of surgeons in the second half of the XVIIIth century was miserable and unenviable, as of those working in districts and towns, so of miserable and working in villages where they performed and sold their services. They belonged to the lowest social class of people both in villages and towns, and they hardly managed to survive. Due to their poor material position, surgeons were not able to get the necessary qualification by taking examinations at the university, although they had the legal obligation imposed to them by the government. Under such unfavourable conditions, some of them preferred to renounce their surgical practice and performed only the barber's one. So, people were deprived of their medical services, and they themselves even lost such a small income gained on it.

PRVE ŠKOLE ZA BABICE U SAP VOJVODINI (1945-1954)

Berislav BERIĆ, Đorđe CVEJIC,

Cvetana MARKOV i Eva LENGYEL

Babica — akušerska sestra je i sada, a pogotovo je to bila ranije najistureniji, a ujedno verovatno i najpolivalentniji zdravstveni radnik na terenu, u širem području ili pogotovo u seoskim naseljima, gde nema, niti je bilo i jednog jedinog zdravstvenog radnika bilo koga profila. Takva situacija bila je naročito naglašena ranije, u uslovima nedovoljne ili skoro nerazvijene zdravstvene službe u našoj zemlji, a i u svim zemljama sveta. Sigurno je da babice — akušerske sestre zbog prirode svoga posla predstavljaju jedno od najstarijih, ne samo zdravstvenih, nego i uopšte zanimanja na svetu.

Babice se na teritoriji današnje Jugoslavije spominju prvi put 1454. godine u Zagrebu: »Elysabeth obstetrix dicta Skrobothycza«, i 1455. takođe u Zagrebu: »Kussa obstetrix« (R. J e r e m i ć). Radilo se za tadašnje vreme o uobičajenim neškolovanim, priučenim ženama koje su se babičlukom bavile bez prethodnog školovanja. Takva situacija je u našim krajevima, sem možda veoma retkih izuzetaka, trajala sve do osnivanja prvih škola za babice na teritoriji sadašnje Jugoslavije: u Ljubljani 1753. g., u Rijeci 1786. g., u Zadru 1812. g., u Zagrebu 1887. i 1899. g. u Beogradu. U Novom Sadu, a i u Vojvodini prvi predlog za osnivanje »Zavoda za izučavanje babica i za porodilje« podneo je novosadski lekar dr Svetozar Maksimović 1879. godine, ali taj predlog nije bio tada usvojen. Škola za babice počela je s radom u Novom Sadu tek 1945. godine, tj. 66 godina kasnije, a porodilište 1909. godine, odnosno 30 godina kasnije. Kao što se vidi, u periodu između 1753. i 1918. godine, tj. u toku 165 godina, bile su osnovane na teritoriji sadašnje Jugoslavije, a tadašnje Austro-Ugarske svega 4, a kraljevine Srbije jedna škola, iz kojih su tada diplomirane babice odlazile na rad i pružanje akušerske pomoći narodu.

Prve diplomirane babice u našim krajevima, međutim, nisu se školovale u tom periodu samo u ovim školama. Dolazile su i iz drugih babičkih škola, većinom tadašnje Austro-Ugarske: Pešte, Beča, Pečuja, Trsta, Ce-

lovca, Graca itd., a ređe i iz drugih škola, na primer, iz Italije i Bavar-
ske. Njihov broj do kraja prvog svetskog rata u pojedinim našim kraje-
vima bio je zaista minimalan (na primer, u krajevima pod turskom
upravom, u Kneževini, odnosno Kraljevini Crnoj Gori i sl.). Tako je,
na primer, u celoj Bosni i Hercegovini 1878. godine bila samo jedna di-
plomirana babica, i to u Sarajevu. Prve školovane babice se u krajevi-
ma pod Austro-Ugarskom javljaju ipak ranije, tako, na primer, u Vojvo-
dini u Novom Sadu 1748. g., Somboru 1772. g., Sremskim Karlovcima
1777. g., Zemunu 1779. g., Pančevu 1783. g., Kikindi 1800. godine i sl. U
Beogradu prve diplomirane babice javljaju se 1841. g., u Požarevcu i u
rudarskoj koloniji Majdanpeka 1853. godine itd. Jedan od sigurno važ-
nih uzroka takvog nepovoljnog stanja bilo je i nepostojanje toliko pot-
rebnih škola za babice. Posle prvog svetskog rata u Kraljevini Jugosla-
viji situacija se nešto malo, ali ipak nedovoljno efikasno i brojčano po-
boljšala (na primer, osnivanje Babičke škole u Skoplju 1931. g.). Na
teritoriji Vojvodine — koja je tada bila deo Dunavske banovine — nije
bilo ni jedne škole za babice.

U ratom opustošenoj zemlji, s decimiranom, a i od ranije nerazvijenom
zdravstvenom službom, s velikim nedostatkom zdravstvenih radnika
svih profila, potreba za babičkim kadrom posebno je bila velika. U ono
vreme, 1946. godine, izuzetno korisna i pozitivna inicijativa i akcija
AFŽ-a za otvaranje vanbolničkih porodilišta, tako reći u svakom većem
seoskom naselju u SAPV, iziskivala je i određene, prvenstveno babičke
kadrove koji su, međutim, nedostajali u značajnoj meri, čak i u mnogim
već postojećim gradskim bolničkim ustanovama, a pogotovo u onim ko-
je su se počele osnivati, blagodareći novoj, savremenoj koncepciji so-
cijalizovane medicine u mladoj socijalističkoj državi (dispanzeri za že-
ne, vanbolnička porodilišta u selima i sl.). Tek tada, posle pobedonos-
nog narodnooslobodilačkog rata i pobeđe socijalističke revolucije, pre
30 godina — 1945. godine došlo je najzad do osnivanja prvih babičkih
škola u Vojvodini, i to prvo u Novom Sadu i Petrovgradu (sadašnjem
Zrenjaninu), a 1947. u Subotici. Odlukom Glavnog izvršnog odbora AP
Vojvodine, donetoj na sednici od 6. marta 1946. godine, a potpisanoj 9.
marta 1946. od strane predsednika GIOAPV Aleksandra Ševića i sekre-
tara Đure Jovanovića (»Sl. list AP Vojvodine«, br. 2, str. 11) zvanično
su osnovane »Pri Glavnom izvršnom odboru Autonomne Pokrajine Voj-
vodine i pri Okružnom narodnom odboru u Petrovgradu osnivaju se ba-
bičke škole« (čl. 1 Odluke o osnivanju babičkih škola). Svrha škola bi-
lo je obrazovanje babica, kao i upotpunjavanje praktičnog znanja svr-
šenih babica na ponovnim kursevima. Školovanje u babičkim školama
propisano je na 18 meseci i u njih se moglo upisati »svako žensko lice
koje je sa uspehom završilo najmanje potpunu osnovnu školu. Prven-
stvo imaju kandidatkinje sa srednjoškolskom spremom«. Organizova-
nje i otvaranje škola povereno je i izvršili su ga Odeljenje za narodno
zdravlje GIOAPV u Novom Sadu i Odsek za narodno zdravlje — ONO
u Petrovgradu, u saradnji s ginekološko-akušerskim odeljenjima ta-
mošnjih bolnica. Izdržavanje škola padalo je na teret budžeta Odelje-

nja za zdravlje GIOAPV u Novom Sadu (koje je bilo dužno da donese
i Pravilnik kojim su bile »pobliže propisane odredbe o ovim školama«),
odnosno na teret budžeta ONO u Petrovgradu. Međutim, potrebno je
navesti i to da su u stvari ove dve škole, inače internatskog tipa, počele
s praktičnom i teorijskom nastavom još ranije, pre zvanične odluke o
osnivanju, već u septembru 1945. godine. Slična situacija bila je i sa
osposobljavanjem osoblja i za ustanove za zdravstvenu zaštitu dece,
te su istovremenom odlukom osnovani u Novom Sadu i Petrovgradu 6-
mesečni tečajevi za dečje sestre, čija je »svrha osposobljavanje struč-
nog pomoćnog osoblja u dečjim zdravstvenim ustanovama«, a uz teorij-
sku i praktičnu nastavu. Nešto kasnije, 30. oktobra iste, 1946. godine,
GIOAPV doneo je odluku da se osnuju i niže medicinske škole u No-
vom Sadu i Zrenjaninu.

Tri babičke škole u AP Vojvodini radile su i postojale su, na žalost,
svega 10 godina, da bi bile sukcesivno ukinute, i to u Novom Sadu 1951.
god., a u Zrenjaninu i Subotici 1954. godine. One su dale ukupno 342
diplomirane babice (Novi Sad 4 generacije sa 94 babice, Petrovgrad
(Zrenjanin) 6 generacija sa 144 babice i Subotica sa 3 generacije 82 ba-
bice). Bliži statistički podaci o ovome izneti su u tabeli 1. Sem redov-
nog školovanja novog babičkog kadra, ove škole su održavale i povre-
mene 2-nedeljne tečajeve radi obnavljanja i dopune znanja i ranije di-
plomiranih babica. Prvi upravnici i nastavnici babičkih škola u APV
bili su tada najeminentniji predstavnici ginekologije i akušerstva u
Vojvodini: u Novom Sadu prvi upravnik od 1945. g. dr Milenko Berić
(slika 1), a od 1947. g. dr Đura Dekanić, zatim nastavnici dr Zlatoje Po-

Slika 1.— Dr. Milen-
ko Berić, ginekolog
-akušer, prvi uprav-
nik škole za babi-
ce u Novom Sadu
1945-1946.

Slika 2.— Dr Đura
Dekanić, ginekolog-
akušer, prvi uprav-
nik škole za babi-
ce u Petrovgradu
(Zrenjanin) 1945-
1947.

ović, dr Drenka Davidović-Milovanov, dr Đorđe Cvejić, dr M. Kova-
čev, dr Vida Dekanić, a u Zrenjaninu prvi upravnik (1945-1945) dr Đu-
ra Dekanić (slika 2), a potom Ladislava Rajšp, a nastavnici dr Božidar

Novic, dr Z. Krstić, dr Z. Popović, pedijatar dr A. Klajn itd. U Subotici prvi upravnik bio je dr Karlo Terek (slika 3), a nastavnici dr S. Vesić, dr B. Pestelek, dr M. Kapor i dr.

Slika 3.— Dr. Karlo Terek, ginekolog-akušer, prvi upravnik Škole za babice u Subotici 1947-1954.

Kako su škole bile internatskog tipa, praktična nastava odvijala se na ginekološko-akušerskim i drugim odeljenjima bolnice, uz pomoć instruktorki-razrednih starešina (u Novom Sadu J. Krstin, u Zrenjaninu I. Paskulov, Z. Verežan, u Subotici A. Hostanski), a teorijska, stručna i opšteobrazovna nastava u drugim zgradama i prostorijama. Tako je, na primer, prva generacija učenica Babičke škole u Novom Sadu (slika 4) bila prvo smeštena (— stanovala) u internatu koji se nalazio na

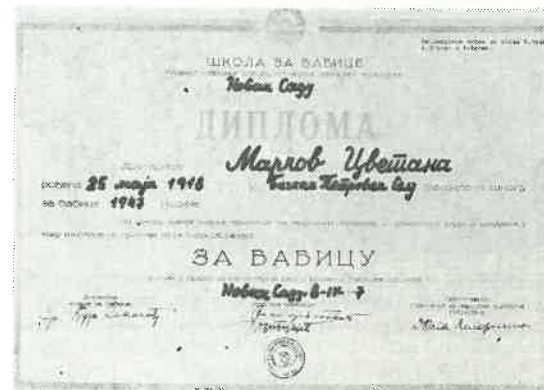
Slika 4. — Prva generacija učenica Škole za babice u Novom Sadu, s nastavnicima Škole i upravnikom Bolnice dr Nestorom Teodorovićem (1947).

drugom spratu sadašnje zgrade Hirurške klinike Kliničke bolnice, a sledeće generacije u zgradi na Beogradskom keju br. 7. Teorijska nastava obavljena je prvom generaciji u zgradi sadašnjeg Urološkog odeljenja Hi-

ruške klinike Kliničke bolnice, gde je tada bilo Ginekološko-akušersko odeljenje (od 1946. g.), da bi sledeće generacije sve do 1951. godine slušale nastavu u zgradi tzv. Šumske škole, sada zgrade u kojoj su smešteni zavodi za biologiju, hemiju, fiziku i deo Zavoda za biohemiju Medicinskog fakulteta, u ulici Hajduk Veljkovoj 12. U Zrenjaninu internat se nalazio prvo u Gundulićevoj ulici, zatim u suterenu Internog odeljenja Bolnice i, najzad, u Ulici dr Đ. Joannovića. U Subotici predavanja su organizovana u zgradi Gimnazije, a internat se nalazio u Ulici Đure Đakovića.

Završni (diplomski) ispiti su se polagali pred tročlanom komisijom, u kojoj su se po pravilu nalazila 2 lekara specijaliste ginekologa-akušera i jedan od nastavnika opšteobrazovnih predmeta, a u prisustvu predstavnika, odnosno izaslanika Odeljenja za narodno zdravlje GIOAPV-a (na primer, u Novom Sadu dr Marković, kasnije Marija Škofar, med. sestra; u Zrenjaninu dr Nada Micić-Paquor itd.

Posle položenog ispita (diplomiranja) učenice su dobijale diplomu (slika 5) i zvanje diplomirane babice i raspoređivane su najčešće u AP

Vojvodini, ali i van nje, kao mesne i terenske babice, u zdravstvene stanice, vanbolnička porodilišta, a mnoge i na bolnička odeljenja za ginekologiju i akušerstvo.

Teško je iz današnje perspektive realno i objektivno proceniti sve okolnosti i uzroke koji su tada doveli do rešenja o ukidanju babičkih škola, prvo u Novom Sadu u julu 1951. g., a potom 1954. u Zrenjaninu i Subotici. Govorilo se i procenjivalo se da je došlo do zasićenja i hiperprodukcije babičkog kadra u AP Vojvodini koji nije mogao da se odmah zaposli ili se zapošljavao na neodgovarajućim poslovima u raznim zdravstvenim, ali i u drugim ustanovama. Sigurno je da je ta procena, a verovatno i tadašnja realno postojeća situacija bila, posmatrano iz današnje retrospektive, samo epizoda, kratkoročna i prolazna. Kvalifikovani babički kadar je ubrzo počeo da nedostaje u AP Vojvodini, te je 10 godina kasnije (1963. g.) došlo do osnivanja i otvaranja savre-

menog školskog medicinskog centra u Novom Sadu, pored ostalih, i sa Odsekom za akušerske sestre, s novim, višim, pozitivnijim kvalitetom — četvorogodišnjim školovanjem. Međutim, ni u prethodnom 10-godišnjem periodu (1954-1964) babički kadar, formiran i školovan u tim babičkim školama u Vojvodini, nije ostao ni stručno, ni društveno neaktivan. U tom periodu delovanje se odvijalo i u okviru Udruženja babica NR Srbije (1951-1961), čiji su aktivni članovi bile i babice s teritorije AP Vojvodine (slika 6).

Slika 6. — Korice članske knjižice Udruženja diplomiranih babica NR Srbije

Taj babički kadar, školovan i formiran u novocsnovanim babičkim školama u Novom Sadu, Petrogradu (Zrenjaninu) i Subotici, zajedno sa onim malobrojnijim ranijim kadrom babica koji se satekao na licu mesta, poneo je i izneo na svojim plećima sve tegobe i nedaće, nemaštinu i nesnadbevenost sa svim i svačim, sa čime se u tim prvim teškim, posleratnim godinama obnove i izgradnje naše opustošene zemlje morao svakodnevno sretati i sukobljavati, kao i cela zdravstvena služba Vojvodine i Jugoslavije u radu na zdravstvenoj zaštiti žena i dece. Zbog toga tim školama, njihovim osnivačima, nastavnicima, a pogotovo njihovim učenicima — diplomiranim bobicama treba da bude izrečena baš na ovom mestu, na 30-godišnjicu početka rada prvih škola, puno priznanje i zahvalnost za njihov nesebični i požrtvovani rad. Ne sme se dopustiti da vreme i zaborav, na žalost, tako često svojstveni ljudskoj prirodi i dinamičkom životu našeg vremena i prostora, izbrišu sećanja na ove skromne, neumorne i danonoćno spremne zdravstvene radnike, kao i na njihove škole koje su ih tada formirale i osposobljavale za njihov poziv.

Tabela 1.—

Diplomirane babice u školama za babice u Vojvodini (1947 — 1954)

Školska generacija	Novi Sad	Zrenjanin	Subotica	Svega
1945/1947.	28	18	Ø	46
1946/1948.	Ø	Ø	Ø	—
1947/1949.	38	23	26	87
1948/1950.	28	25	Ø	53
1949/1951.	22	Ø	Ø	22
1950/1952*	Ø*	24*	26	50
1951/1953.	Ø	24	Ø	24
1952/1954.	Ø	30	30	60
Ukupno	116	144	82	342

* Generacija je prvu godinu završila u Novom Sadu a drugu završila i diplomirala u Zrenjaninu.

Zaključak

Autori iznose istorijat osnivanja i kasniji rad prvih škola za babice u Vojvodini: u Novom Sadu i Zrenjaninu (tada Petrogradu) 1945-1954 i u Subotici 1947-1954. Iznose se podaci o broju učenica po generacijama, upravnicima i nastavnicima škola, itd. U uvodu su navedeni takođe i podaci o osnivanju prvih škola za babice u Jugoslaviji, kao i o prvom predlogu za osnivanje babičke škole i porodilišta u Novom Sadu, a u isto vreme i u Vojvodini, koje je 1879. godine podneo novosadski lekar dr Svetozar Maksimović.

Literatura

1. Aradski K.: Lično saopštenje, 1975; — 2. Augustinov M.: Lično saopštenje, 1975; — 3. Baša J.: Lično saopštenje, 1975; — 4. Berić B., Popović D., Čurčić B.: Problemi rada bolnica u AP Vojvodini Nar zdravlje, 1, 23-28, 1968; — 5. Berić B., Lengöel E.: Učenici akušerske škole Ignác Fülöp Semmelweis-a s teritorije današnje Jugoslavije. Zbornik radova Prvog kongresa za istoriju zdravstvene kulture podunavskih zemalja, Novi Sad, 1975 (u štampi); — 6. Berić M.: Lično saopštenje, 1972-1974; — 7. Cvejić Đ.: Lično saopštenje, 1975; — 8. Davidović M.: Lično saopštenje, 1973; — 9. Jeremić R.: Zdravstvene prilike u jugoslovenskim zemljama do kraja XIX veka. Str. 102. Izd. Škole narodnog zdravlja, Zagreb, 1935; — 10. Jeremić R.: Primalje u oblasti Nemačko-Banatske regimente. Miscellanea, 3, 39-42, 1940; — 11. Kapor M.: Lično saopštenje, 1975; — 12. Lengyel E., Berić B.: Babice učenice Ignác Fülöp Semmelweis-a poreklom s područja Jugoslavije. Med. pregled, XXVIII, 5-6, 257-261, 1975; — 13. Mihailović V.: Babičko pitanje. Miscellanea, 3, 173-178, 1940; — 14. Nestorović M.: Lično saopštenje, 1975; — 15. Stajić V.: Miscellanea, 1, 128-130, Beograd, 1937; — 16. Verežan Z.: Lično saopštenje, 1975.

Berislav BERIĆ, Đorđe CVEJIĆ, Cvetana MARKOV, and Eoa LENGYEL

The authors present the history of foundation and subsequent work of the first midwives' schools in Vojvodina: in Novi Sad and Zrenjanin (former Petrovgrad) in 1945-1954 and at Subotica in 1947-1954. Data on the number of pupils by generations, school principals and staff, etc. are presented. Introduction covers data on founding of the first midwives' schools in Yugoslavia, too, as well as data on the first proposal for establishing Midwives' school and Maternity Hospital in Novi Sad, at the same time being the first in Vojvodina, submitted by Dr Svetozar Maksimović, physician of Novi Sad in 1879.

Stojan BERBER i Ivanka BERBER

Batinska bitka je jedna od najvećih bitaka drugog svetskog rata vodjenih na teritoriji Jugoslavije i jedna od prvih većih frontalnih borbi u kojima su učestvovali Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije.

Nakon uspešno završene beogradske operacije, jedinice III ukrajinskog fronta pod komandom maršala Tolbuhina i jedinice NOV Jugoslavije pod komandom maršala Tita izvršile su pregrupisanje, kako bi sadejstvovala II ukrajinskom frontu koji je sa istoka nadirao prema utvrđenoj Budimpešti.

Front se krajem oktobra i početkom novembra 1944. godine stabilizovao na reci Dunavu. Na njegovoj desnoj obali učvrstile su se brojne neprijateljske jedinice sastavljene od Nemaca, ustaša, domobrana i nedicevaca. Bilo je oko 30.000 neprijateljskih vojnika uz 25 artiljerijskih baterija i 30 tenkova. Ove snage dobro su se utvrdile u rejonu sela Batina, čija uzvišica na desnoj obali Dunava kontroliše čitavu površinu reke.

S vojvođanske strane, od Sombora, u rejonu od Baje do Bačke Palanke bile su sovjetske snage i to 57. armija sa 64. i 75. streljačkim i 6. gardijskim korpusom u prvom ešalonu i 4. gardijska armija od druge polovine novembra u drugom ešalonu, pod neposrednim nadzorom maršala Tolbuhina koji je tih dana boravio u Somboru.

Od jugoslovenskih snaga u prvom ešalonu bila je 51. vojvođanska divizija, a u drugom su bile 16. i 36. vojvođanska divizija, što je ukupno iznosilo oko 26.000 boraca, sve pod komandom general-lajtnanta Koste Nađa, komandanta Glavnog štaba Vojvodine.

Batinska operacija počela je noću između 7. i 8. novembra 1944. g., istovremeno kada je, prema nekima, počelo osnivanje i Vojne bolnice u Somboru. Forsiranje Dunava vršeno je u rejonu Apatina, a od 11. novembra i u rejonu sela Batina.